

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻՑ

Օրէնք վաշխառութեան դէմ:—Առևտրական պալմանները Ռուսաստանի ու Ֆրանսիայի մէջ:—Խարկովի ժողովրդական ընթերցարանը:—Ռուս գիւղացու դրութիւնը:—Բնագէտների համաժողովը:—Բանտրական անկարգութիւնները:—Գրքերի հրատարակութիւնը 1892 թւին:—Նոր լուս տեսած գրքեր:

Վերջապէս հրատարակեց այն օրէնքը, որով վաշխառութիւնը ենթարկւում է քրէական պատիժներին: Օրէնքի գլխաւոր կէտերը հետեւալներն են. —Եթէ մէկը օգտակւով գիւղացու նեղ դրութիւնից փոխ տալ նրան փողով կամ հացով հարստահարիչ պալմաններով, ենթարկւում է բանտարկութեան մինչև երեք ամիս ժամանակով, իսկ երկրորդ անգամ մինչև վեց ամիս: Ով որ կը տալ չափից աւել տոկոսով, կարող է պատժուի բանտարկութեամբ մինչև 16 ամիս, և բացի այդ կը վճարէ մինչև 300 ռուբլի տուգանք: Մինչև 12 տոկոսը տարեկան չէ հաշււում չափից աւել:

Այդ օրէնքի նպատակն է սահմանափակել վաշխառութիւնը մանաւանդ գիւղերում, որտեղ ամսական 10—15 տոկոսը արդէն սովորական երևութ է դարձել: Նպատակը համակրելի է: Բայց այստեղ ծագում են երկու ուշադրութեան արժանի հարցեր, որոնցից ամբողջովին կախած է նոր օրէնքի օգտակարութիւնը: Նախ հարց է, թէ որքան իրազօրծելի է նոր օրէնքը. արդեօք վաշխառուները չեն կարող նրանից ազատ մնալու համար «մկան ճանապարհներ» գտնել: Երկրորդ, որքան նպաստաւոր կը լինի նոր օրէնքի գործադրութիւնը քաղաքային ու մանաւանդ գիւղական ազգաբնակչութեան համար, արդեօք նա մի կողմից սահմանափակելով վաշխառւի դրութիւնը, միւս կողմից ալ ու ալն դէպքում անելանելի դրութեան մէջ չի դնիլ փողակարօտ քաղաքացուն կամ գիւղացուն: Այդ երկու հարցերը մեծ կշիռ ունեցող հարցեր են:

Ենթադրենք որ մէկը իւր հարևանից 50 ռուբլի ձեռնապարտ է խնդրում մի անհրաժեշտ դէպքի համար և միւս օրը վերադարձնում մի ռուբլի էլ աւելացրած իւր ազատ կամքով: Ասում ենք «ազատ կամքով», որովհետեւ թէև հարևանը նորա հետ պալման չի դնում, բայց նա լաւ գիտէ հալանի ընաւորութիւնը, որ եթէ ալս անգամ մանեթանոց չըստանալ,

միւս անգամ առանց այլ և այլի «չկալ» է պատասխանելու: 50 բուրլին մի օրում մի բուրլի շահ տալը նշանակում է վճարել տարեկան—730 տոկոս: Այսպէս դուք շարունակում էք ժամանակ առ ժամանակ անազին տոկոսներ տալ ձեր հարեանին: Արդեօք ինչպէս գտնել լանցատրին այդ դէպքում, կամ գտնելուց չետոյ ինչպէս ապացուցանել: Կամ թէ ով է գժեւել մի երկու բուրլու համար իւր գլուխը օլինի մէջ գցել: Իսկ եթէ աւելի հեշտ միջոց է հարկաւոր, ապա էլ վաշխառուն կը գտնէ: Նա իսկի մի կոպէկ էլ տոկոս չի ստանալ ձեզանից, այլ մի անգամ կը մոտէ ձեր խանութը, տասն արշին չիթ կը գնէ ու ձեզ աչքով նշան կանէ... Հիմա թող ապացուցեն, թէ այդ չիթը ապա փողի տոկոսն էր: Իսկ եթէ փողը ձեռապարտ չէ, այլ մուրհակով է, ալստեղ էլ գժար չէ 90 բուրլի վճարել ու 100 բուրլի գրել տալ և սորանից չափաւոր տոկոս հաշուել: Բայց այդ բոլորը ի հարկէ ենթադրութիւններ են, փորձերը աւելի ճիշդ ցոյց կը տան, թէ որքան գործադրելի է վաշխառութեան օրէնքը:

Այժմ նախնք խնդրի վրայ երկրորդ տեսակէտից: Շատ անգամ մարդ աջնպիսի անհրաժեշտ հարկաւորութիւն է ունենում, որ ուրախութեամբ իւր փափախն էլ գրաւ կը դնէ միայն թէ փող լինի: Դիցուք, դուք այսօր ուղիղ կէսօրին պիտի բանկին մուրհակ վճարէք ու ձեր փողից մի մասը պակասում է: Ուր դիմում էք, չէք կարողանում պակասը լրացնել: Խնչ անել: Եթէ մուրհակը չվճարէք, ոչ միայն կարողէք բանկի վտահութիւնը կորցնել, այլև ձեր բոլոր գործերը վտանգի ենթարկել: Ահա դուք ճանաչում էք ձեր ծանօթներից մէկին, որի մօտ փող կալ, բայց որի բերանին եթէ իւր չէք քսէք, մի կոպէկ էլ չի տալ: Խնչ ասել կուզի, որ դուք քսում ուրախութեամբ այդ իւղը, մտածելով թէ քառ-ջահանձամ մի քանի մանէթը, միայն թէ մուրհակը կարողանաք վճարել: Դուք ի հարկէ չուտով կը դիմէք աջնպիսի փոխառու: աղբիւրներին, որոնք տոկոսը չափաւոր են վերցնում, բայց եթէ միայն աջնպիսի աղբիւրները կարողանան միշտ բաւարարութիւն տալ: Ուրեմն նոր օրէնքն աւելի մեծ դործադրութիւն կունենալ, եթէ կանոնաւոր տոկոս վերցնող հիմնարկութիւնները բաւարար զարգացած կը լինին երկրի մէջ:

Արդէն վերջնականապէս հաստատուած է Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի մէջ առևտրական պայմանագիրը, որի բովանդակութիւնը հետևեալն է:— Ֆրանսիան պակասեցնում է մաքսը Ռուսաստանից ներմուծող նաւթալին և ուրիշ հանքալին իւղերի ու նաֆթալին մնացորդների համար: Սորա փոխարէն Ռուսաստանը պակասեցնում է մաքսը մի շարք ֆրանսիական ապրանքների համար, որոնք են՝ գինի, բոմ, օղի, արակ, հանքալին ջրեր, քաղցրաւենիք, կարկանդակներ, համեմունք, ձուկը, պատրաստած կաշի,

ձեռնոցներ, ոտնամաններ, շրջանակներ ու բազեթներ, կաւեղէններ (ՓՅ-ՅԵՇՏ), քիմիական ու դեղագործական նիւթեր, բուսական իւղեր, կոսմետիկներ, ցեմենտ, ցինկ, շոգուն, պղնձի, երկաթի, պողպատի, ու մետաղաթելի շինածքներ, մեքենաներ, կաղապարներ, արհեստավին ու երաժշտական գործիքներ, թուղթ, հիւսած ու գործած կտորներ, ասեղնագործեր, ու հանդերձազարդեր:

Աաքսը պակասացնում է 10-ից մինչև 15 տոկոս: Միայն մի քանի առարկաների համար պակասեցնելու է 20 — 25 տոկոս, որոնց թւում գտնւում են և գիւղատնտեսական մեքենաները:

Խարկովում 1881 թւին բացւեց մի մեծ ժողովրդական ընթերցարան-գրադարան, որի սկզբնապատճառն էր ոմն տիկին Էֆիմովիչ: Սա մի զգալուն զեկուցում ներկայացրեց «Գրագիտութիւն տարածող Ընկերութեան», որի մէջ բացատրեց ժողովրդական ընթերցարանի անհրաժեշտութիւնը: Ընկերութեան ժողովը համաձայնեց զեկուցման գաղափարի հետ և պրոֆեսոր Գանդիւսկիի նախագահութեամբ մէկ մասնաժողով կազմւեց այդ միտքը իրագործելու համար: Ընթերցարանի կառավարչուհի Նշանակւեց ինքը տիկին Էֆիմովիչ:

Միւս օրից սկսած մասնաժողովը սկսեց ստանալ նւերներ փողով ու գրքերով: Նւերների մեծ մասը բաղկացած էր համեստ թուրքիներից, բաց ճոնպէս սպիտակ և սև փողերից: Նոյնպէս ստացւեցին բազմաթիւ խառն իրուռն գրքեր և գրքովներ:

Վերջապէս ընթերցարանը բացւեց և սկսեց արագութեամբ հարստանալ և օրէցօր գրաւել հասարակութեան ուշադրութիւնը:

Ընթերցարանը բաց է համարեա ամբողջ օրը: Անցեալ տարի ընթերցողների թիւը հասաւ 3475-ի, որոնք լաճախեցին 28,830 անգամ: Տարւալ ընթացքում վերցւեցան 30 հազար գիրք, 11 հազար պատկերազարդ հրատարակութիւններ և 7 հազար լրագիրներ: Մասնակցողները գլխաւորապէս երեխաներ և պատանիներ են, ստորին քաղաքացիների և գիւղական դասակարգերից, արհեստաւորներ և գործարանների բանւորներ: Ձմեռը գերազանցում են փոքրիկները, — ամառը հասակաւորները:

Հետաքրքրականը այն է, որ Խարկովում վաղուց արդէն գոյութիւն ունի մի հասարակաց պատեական գրադարան ձրի ընթերցարանով: Բաց այդ ընթերցարանը լաճախում են բացառապէս բարձր ինտելլիգենցիայի ներկայանալ ուսանց բնագէտների և բժիշկների իններորդ համաժողովը: Համաժողովի նպատակն է նպաստել գիտնական և ուսանողական գործունէութեանը բնական գիտութիւնների ասպարիզում: Ուղղել այդ գործունէութիւնը գլխաւորապէս շէպի Ռուսաստանի ուսումնասիրութիւնը և միջոց տալ ուսանական բնագէտներին ծանօթանալու իրար հետ:

Համաժողովին անդամ կարող է լինել իւրաքանչիւր մարդ, ով որ գիտնականօրէն զբաղուած է բնագիտութեամբ, իսկ ձայնատուութեան իրաւունք ունին նոքա, որոնք հրատարակել են որ և է ինքնուրոյն աշխատութիւն կամ հետազոտութիւն բնական գիտութիւններին վերաբերեալ և նոյնպէս ալ՝ գիտութիւնների միջնակարգ և բարձրագոյն դասատուներ, Համաժողովի մասնաւոր նիստերում կը հաղորդեն և կը քննեն ալ՝ պիսի հետազոտութիւններ, որոնք աւելի մասնաւոր բնաւորութիւն ունին, ալ՝ ինքն վերաբերում են բնագիտութեան որ և է ճիւղին:

Համաժողովը ենթադրում է ունենալ հետեւեալ բաժինները. 1) մաթեմատիկա և աստղաբաշխութիւն, 2) ֆիզիկա, 3) խիմիա, 4) հանքաբանութիւն և երկրաբանութիւն 5) բուսաբանութիւն, 6) կենդանաբանութիւն, 7) մարդակազմութիւն, 8) աշխարհագրութիւն, ժողովրդաբանութիւն և մարդաբանութիւն, 9) երկրագործութիւն, 10) գիտնական բժշկականութիւն և 11) գիտնական առողջապահութիւն:

«Պատմական Համաւարներ»-ի չուլիսի համարում հաւաքած են թւագիտական տեղեկութիւններ գրքերի հրատարակութեան մասին Ռուսաստանում 1892 թւի ընթացքում: Ֆինլանդիան չհաշւելով, կապրութեան մէջ տպագրւել են 9588 զանազան աշխատութիւններ, քանակութեամբ 30,639,530 օրինակ: Սոցանից ռուսաց լեզուով 7,188 աշխատութիւն 24,819,933 հատ, իսկ օտար լեզուներով 2,400 աշխատ. 5,819,597 հատ: Այստեղ չեն հաշւած 260 կրօնական գրքեր և նոցա քանակութիւնը: Նոր աշխատութիւններ հրատարակւել են 6,140 ռուսերէն և 2,321 օտար լեզուներով: Բացի ռուսաց լեզուից գրքեր տպագրւել են 43 օտար լեզուներով: Ռուսաց լեզուով հրատարակւածների մէջ ամենից շատ են հոգեւոր, ձեռնարկական, բնլետրիստիկական և բժշկական գրքերը, իսկ ամենից քիչ գիտնական ժողովածուներ, քաղաքատնտեսական և լեզագիտական գրքեր: Զուտ գրականական հրատարակութիւններ մէջ նորերը 552 են, ու կրկին հրատարակւածները 92, թարգմանական 140 և ինքնուրոյն 504:

Բոլոր գրքերը տպագրւել են 720 տպարաններում 163 քաղաքում: Այդ տպարաններից մասնաւոր մարդկանց պատկանում են 610: (Ընդամենը Ռուսաստանում կա 1418 տպարան), Յիշեալ 610 տպարաններից պատկանում են ռուսներին 220, գերմանացիներին 143, հրէաներին 116, լեհերէն, հալերէն և վրացերէն միասին 131: Գիրք տպելով զբաղւել են Պետերբուրգում 149 տպարան, Մոսկւայում 75, Վարչաւայում 72, Օդեսայում 30, Թիֆլիսում 22, Կիւտում 19, Բիզաւում 17 և ալլն:

ՆՈՐ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ ԳՐԳԵՐ

Веббъ и Коксъ.—8-ми часовой рабочий день. Перев. Муратова, Москва 1893 г., ц. 1 р. 60 к.

Այս գրքի մէջ բացատրւած են ալն հարցերը, որ լարուցանում են ութժամեայ աշխատութեան հակառակորդները։ Նոյնպէս պարզած է թէ ինչ հետեանքներ են ցոյց տւել զանազան գործարանատէրերի ութժամեայ սխտեմով արած փորձերը։ Վերի գիրքը թարգմանւած է շատ լեզուներով։ Ով հետեում է եւրոպայում խիստ ուշադրութեան արժանացած բանտրական խնդրին, անպատճառ պիտի հետաքրքրութեամբ կարդայ այս գիրքը։ Իսկ վատ չէր լինիլ նմանապէս եթէ մեր մամուլը քաղւածք անելով ծանօթացնէր հալ ընթերցողին վերի գրքի հետ։

Веселовский и Берберьянъ.—Армянские беллетристы. Сборникъ. Томъ первый, Москва, 1893 г. цѣна 1 р. 75 к.

Այս ժողովածուի նպատակն է ծանօթացնել ռուս ինտելլիգենցիային և առհասարակ ռուս ընթերցող հասարակութեանը հայոց ճոր գրականութեան հետ։ Իսկ մեզ հայերիս համար ալըպիսի աշխատութիւնները ալն գինն ունին, որ նոցանից մենք կը տեսնենք, թէ ինչպէս են հասկանում մեզ հայերիս ընդհանրապէս և մեր գրականութիւնը մասնատրապէս։ Յիշեալ ժողովածուն մեծ համակրութեամբ ընդունեց ռուս ինտելլիգենցիայի կողմից, որի բերաններէջ մինը «Ռուսական միտք» ամսագիրը ի միջի ալլոց հետեանքն է ասում։ «Պապուսաների և կենտրոնական Աֆրիկայի բնակիչների մասին մենք աւելի բան գիտենք, քան թէ աղբարձրածիրք ու կուլտուրական ժողովրդի մասին, որի մէկ երրորդ մասը բնակւում Ռուսաստանի սահմաններում, իսկ երկու երրորդը թողւած են մահմեդական աստիճանաւորների և վալրենի քրդական բանակների քմահաճութեանը»։

Пресса. Защита жизни и здоровья рабочихъ на фабрикахъ и заводахъ. Вып. I. Спб. 1891 г. Вып. II. Спб. 1892 г. по 2 руб. за выпускъ.

Ոչ մի կրօն, ոչ մի գիտութիւն և ոչ մի առողջ դատողութիւն չէ կարող հերքել ալն ճշմարտութիւնը, որ եթէ մի մարդ ուրիշներին աշխատեցնում է, նոցա վերաջ որոշ պարտաւորութիւններ է դնում իւր սեփական շահերի համար, անպայման պարտաւոր է նախազգուշական միջոցներ ձեռք առնել նոցա կեանքին և առողջութեանը չլնասելու համար։ Իւրաքանչիւր գործարանատէր պիտի վերաբերւէ դէպի իւր բանտրները, որպէս իւր հարազատ բարեկամները, պիտի ոչինչ աշխատանք չխնայէ նոցա բարօրութեան համար և հարկաւոր դէպքում պիտի նուր իսկ զոհ բերելու պատրաստ լինի։

Բայց ճիշդան բիւրաւոր գործարանատէրեր զեռ չեն հասկանում իրանց պարտաւորութիւնը... Բայց նորանք վերջապէս կը հասկանան:

Պրեսսայի գիրքը խօսում է ալն միջոցների մասին, որոնց պիտի ուշ դարձնեն գործարանատէրերը բանւորների կեանքը վտանգից զերծ պահելու համար: Մեր երկրում նույնպէս գործարանական կեանքը քաղեր է անում: Մեր ինտելլիգենտ գործարանատէրերը շատ սովորելիք ունին Պրեսսայի գրքի նման աշխատութիւններից:

Ա. Թ.